

Perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman 2020-2023 tietotarvekartoitus; yhteenveto

Kolmannen kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman (2020-2023) on tarkoitus palvella etenkin viranomaisten päätöksentekoa tuottamalla tietoa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta. Toimintaohjelmassa kehitetään perus- ja ihmisoikeuksien seurantajärjestelmä, joka perustuu mitattavissa oleviin, määrällisiin ja laadullisiin perus- ja ihmisoikeusindikaattoreihin. Kehitettävät indikaattorit tukevat tietoon perustuvaa päätöksentekoa sekä perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia.

Toimintaohjelman valmistelua varten toimintaohjelman asiantuntijatyöryhmän jäsenet kartoittivat huhtitoukokuussa 2020 omien organisaatioidensa (OM, IOK, THL, YVV) sekä valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkoston jäsenten (ministeriöt sekä asiantuntijatahot OKV, EOAK, IOK) perus- ja ihmisoikeuksiin liittyviä tietotarpeita. Lisäksi vastaukset saatiin tasa-arvovaltuutetulta, lapsiasiavaltuutetulta ja tiedusteluvalvontavaltuutetulta. Tietotarvekartoituksen tulokset on tiivistetty oheiseen taulukkoon.

Vastausten perusteella perus- ja ihmisoikeuksia koskevaa tietoa tarvitaan erityisesti ministeriöiden hallinnonalojen hankkeiden ja politiikan ohjaukseen, toiminnan suunnitteluun ja viranomaisten perustointoihin sekä tietoon perustuvan päätöksenteon kehittämiseen. Erityisesti ministeriöt ja OKV pitivät tärkeänä tiedon hyödyntämistä säädösvalmistelun sekä perus- ja ihmisoikeusvaikutusarviointien kehittämiseen. Perus- ja ihmisoikeuksia koskevan seurantatiedon katsottiin tukevan myös lainsäädännön kehittämistä. Useat vastaajat katsoivat tiedon olevan tärkeää ihmisoikeussopimukseen liittyvän raportoinnin ja seurannan kannalta. Lisäksi vastauksissa mainittiin muu kansainvälinen yhteistyö sekä kestävän kehityksen tavoitteiden toteuttaminen. Substanssitoiminnoista vastaajat nostivat esiin muun muassa kielelliset ja kulttuuriset oikeudet, tiedonsaanti- ja osallistumisoikeudet, yhdenvertaisuuden edistämisen sekä vammaisten ja muiden heikommassa asemassa olevien oikeuksien turvaamisen. Perus- ja ihmisoikeuksista saatava tieto katsottiin tarpeelliseksi myös niitä koskevaan kasvatukseen ja koulutukseen sekä niistä tiedottamiseksi laajemmalle yleisölle.

Vastaajien tunnistamissa perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvissä tietotarpeissa korostuivat erityisesti tarve eritellylle tiedolle eri väestöryhmien oikeuksien toteutumisesta sekä yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja syrjintää koskeva tieto. Väestöryhmistä mainittiin esimerkiksi vammaiset henkilöt, vanhukset, lapset, köyhydessä elävät, saamelaiset sekä ulkomaalaiset, turvapaikanhakijat ja paperittomat. Tarpeellisiksi nähtiin myös sekä yksilöiden että eri ryhmien omat näkemykset siitä, miten oikeudet toteutuvat heidän elämässään. Monet vastaajat korostivat lisäksi alueellisesti eritellyn tiedon merkitystä esimerkiksi palveluiden saatavuudesta. Muista tietotarpeista mainittiin muun muassa väkivallan uhreihin, naisiin kohdistuvaan väkivaltaan, vihapuheeseen, ihmiskauppaan, työsyryntään, tuomioistuinkäsittelyihin, kielellisiin oikeuksiin, osallistumisoikeuksiin, ilmastonmuutokseen, kestävään kehitykseen, väestösuhteisiin sekä hyvään hallintoon ja oikeuksiin pääsyyn liittyvä tieto.

Vastaajien tunnistamat perus- ja ihmisoikeustiedon lähteet olivat pitkälti samoja: keskeisinä lähteinä mainittiin muun muassa Tilastokeskuksen ylläpitämät tilastot ja viranomaistilastot, THL:n tuottamat aineistot, ministeriöiden ja muiden viranomaisten selvitykset, olemassa olevat indikaattorit ja barometrit, kansallisten tuomioistuinten ja valvontaviranomaisten ratkaisut, laillisuusvalvojen raportit, kansainväliset ihmisoikeusvalvontaelimet ja -tuomioistuimet, EU:n toimielinten tuottama tieto, eduskunta-asiakirjat, akateemiset tutkimukset sekä kansalaisjärjestöjen tuottama tieto.

Perus- ja ihmisoikeuksia koskevan tiedon loppukäyttöön liittyvät huomiot korostivat erityisesti tiedon hyödynnettävyyttä päätöksenteossa ja raportoinnissa sekä tiedon saavutettavuutta ja helppokäyttöisyyttä. Lisäksi korostettiin muun muassa tiedon keräämiseen ja analysointiin tarvittavia resursseja ja osaamista, monipuolisten tietolähteiden tarpeellisuutta, tarvetta reagoida uusiin ilmiöihin ja muuttuvaan tilanteeseen, synergioita olemassa olevien prosessien kanssa sekä eritellyn ja vertailtavissa olevan tiedon merkitystä.

Tietotarvekartoituksen tulokset täydentävät toukokuussa 2020 järjestetyssä sidosryhmien verkko kokouksessa kerättyä aineistoa. Toimintaohjelman asiantuntijaryhmä tulee hyödyntämään tuloksia perus- ja ihmisoikeusindikaattorikehikon tavoitteenasettelussa ja rakentamisessa.

Vastaajat:

- eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia (EOAK)
- Ihmisoikeuskeskus (IOK)
- lapsiasiavaltuutettu (LAV)
- liikenne- ja viestintäministeriö (LVM)
- opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM)

- oikeuskanslerinvirasto (OKV)
- oikeusministeriö (OM)
- puolustusministeriö (PLM)
- sisäministeriö (SM)
- tasa-arvovaltuutettu (TAV)
- tiedusteluvalvontavaltuutettu (TVV)
- työ- ja elinkeinoministeriö (TEM)
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL)
- ulkoministeriö (UM)
- valtioneuvoston kanslia (VNK)
- ympäristöministeriö (YM)
- yhdenvertaisuusvaltuutettu (YVV)

Kartoituksen tulokset:

Perus- ja ihmisoikeusseurannan tietotarpeet	
Toiminnot, joihin tietoa tarvitaan	<p>YLEISET TOIMINNOT:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <u>Hallinnonalan hankkeiden ja politiikan ohjaus; toiminnan suunnittelu (yleisellä tasolla)</u> <ul style="list-style-type: none"> ○ Poliitiikan suunnittelu, seuranta ja toimeenpano ○ Hallinnonalan ohjauksen kehittäminen ○ Laillisuusvalvonnan kehittäminen ja kohdentaminen ○ Hallinnonalan toiminnan kehittäminen ○ Toimialan politiikan suunnittelu, toimeenpano ja seuranta, ml. hallitusohjelman seuranta ○ Poliitiikkatoimien vaikuttavuuden arviointi ja seuraaminen ○ Perusoikeuspolitiikan suunnittelu, seuranta ja toimeenpano (valtioneuvostotasolla politikainstrumentit ja koordinaatio) ○ Omien aloitteiden ja tarkastuskohteiden suunnittelu ja valmistelu, jotta ne pystyttäisiin suuntaamaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta olennaisiin asioihin ja kohteisiin • <u>Tietoon perustuvan päätöksenteon kehittäminen hallinnonalalla</u> (esimerkiksi tutkimushankkeet) • <u>Säädösvalmistelun kehittäminen, valvonta ja perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointi</u> <ul style="list-style-type: none"> ○ käyttäytymistaloustiede, sukupuolivaikutukset, ikä- ja sukupolvi-vaikutukset ○ etenkin tiedonsaanti-, osallisuus- ja muutoksenhakuoikeudet ○ Ratkaisut kanteluihin perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arvioimisen kannalta

- Valtioneuvoston päätöksenteon valvonta erityisesti perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arvioimisen kannalta
- Hallitusten esitysten ja asetusaluonnosten ennakkotarkastus erityisesti perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arvioimisen kannalta
- Ihmisoikeussopimukseen liittyvä säädösvalmistelu
- Hallinnonalan arviointitoiminnan ohjaus
- Lainsäädännön arviointineuvoston työn kehittäminen
- Hallinnonalan lainsäädännön kehittäminen
- Muut yleiset toiminnot
 - laillisuusvalvonta
 - asiantuntijalausunnot

ERITYISET TOIMINNOT (substanssi):

- Kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien edistäminen, ml. saamelaisten oikeudet
- Yleisön tiedonsaanti- ja osallistumisoikeuksien turvaaminen
- Yhdenvertaisuuden edistäminen, eriarvoisuuden ja syrjinnän vähentäminen
- Vammaisten ja muiden heikommassa asemassa olevien ihmisten oikeuksien toteuttaminen
 - esteettömyys, saavutettavuus
 - maahanmuuttajien ja ulkomaalaisten oikeuksien seuranta
 - Syrjinnän uhrit
 - Ihmiskaupan uhrit
 - vähemmistöt ja kielivähemmistöt
 - naisiin kohdistuva väkivalta
 - vanhukset
 - lapset
- Ihmisoikeussopimukseen liittyvä raportointi ja seuranta
- Muu kansainvälinen ihmisoikeustoiminta
 - Ihmisoikeuksien kehittäminen – uusien ihmisoikeussopimusten tarve, sopimusneuvottelut
 - Suomen kantojen muodostaminen ja toiminta kv. järjestöissä (ml. puheenvuorot, tapahtumat, päätöslauselmaneuvottelut)
- Kestävän kehityksen ja ihmisoikeuksien välinen suhde
 - Sosiaalisesti oikeudenmukaisen ilmastopolitiikan suunnittelu, seuranta ja toimeenpano
 - Kestävän kehityksen globaali toimintaohjelma (Agenda2030)
- Perus- ja ihmisoikeuksista tiedottaminen sekä niitä koskeva koulutus ja kasvat
- Muut erityisteemat:
 - Terveysten, hyvinvointiin, osallisuuteen ja turvallisuuteen liittyvien oikeuksien toteutumista koskevan tiedon saaminen
 - Asunto- ja kotouttamispolitiikka, rakentaminen
 - yritysten ihmisoikeusvastuu
 - oikeusvaltiokehityksen seuraaminen

	<ul style="list-style-type: none"> ○ Kriminaalipolitiikan ja rikosseuraamusjärjestelmän kehittäminen ○ tasa-arvovaltuutetun lakiin perustuvat tehtävät: tasa-arvolain valvonta, tasa-arvolain tarkoituksen edistäminen sekä tasa-arvotilanteen seuranta
<p>Keskeiset tunnistetut tietotarpeet</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Kokemustieto perusoikeuksien toteutumisesta eri ryhmien ja/tai yksilöiden näkökulmasta</u> <ul style="list-style-type: none"> ○ esim. sukupuoli, lapset, nuoret, vanhuks, vammaiset, etniset ryhmät ○ Eri ryhmien näkemykset siitä, kuinka keskeisiä lakeja tulisi kehittää, jotta perus- ja ihmisoikeudet on turvattu ○ vähemmistöryhmien kokemukset turvallisuuteen liittyvien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta vs. koko väestö • <u>Eritelty tieto oikeuksien toteutumisesta</u> <ul style="list-style-type: none"> ○ Sääntelyn vaikutusten kohdentuminen eri väestöryhmiin ○ Palvelujen saatavuus ○ Osallistumisoikeuksien toteutuminen, ml. vaalioikeudet ○ Väkivallan esiintyvyys ○ Tilastot työllisyydestä/koulutuksesta, terveydentilasta ja pääsystä terveydenhuoltoon ○ <u>Väestöryhmät, joista tietoa tarvitaan:</u> <ul style="list-style-type: none"> ▪ romanit ▪ alkuperäiskansat: mm. saamelaisten itsemääräämisoikeuden ja kielellisten oikeuksien toteutuminen, perinteisten elinkeinojen turvaaminen, saamelaisten perinteisen tiedon merkitys, saatavuus ja käyttö luonnon monimuotisuuden suojelussa ▪ Suomessa asuvat ulkomaalaistaustaiset henkilöt, turvapaikanhakijat ja paperittomat: mm. terveys ja hyvinvointi, maastapoistamisen jälkeinen valvonta, lainsäädäntö- ja käytäntöjen muutokset ulkomaalaisten asemaan, perheyhdistämisen lainsäädännölliset ja tekniset esteet, lapsen oikeuksien toteutuminen, ulkomaalaisten oikeuksien rajoittamisen oikeasuhtaisuus, säilöönnotto ▪ vammaiset henkilöt: ml. esteettömyys ja saavutettavuus ▪ vapautensa menettäneet ▪ köyhyydessä elävät ▪ vanhuks ▪ lapset: lapsen oikeuksien loukkaukset tai muut epäkohdat, lasten elinolot ja hyvinvointi -indikaattorit, muiden yhteiskunnan toimijoiden tieto lasten oikeuksista ○ lisäksi tiedot iän ja sukupuolen perusteella ○ Agenda2030:n leave no-one behind-periaatteen toteutuminen • <u>Eritelty tieto oikeuksien toteutumisesta alueittain</u> <ul style="list-style-type: none"> ○ Palveluiden saatavuus alueittain ja eri kielillä

- vammaisten ihmisten ja mielenterveyskuntoutujien asuinolot
- Tietoa syrjinnästä, tasa-arvosta ja yhdenvertaisuuden toteutumisesta
 - naisiin kohdistuva väkivalta ja sen seurannaisvaikutukset
 - moniperusteinen syrjintä
 - kansainvälisesti ja ajallisesti vertailukelpoinen tutkimustieto
 - Syrjintää, ihmiskauppaa ja ulkomaalaisten oikeuksia koskeva oikeuskäytäntö ja rikosilmoitukset
 - Viranomaisten, koulutuksen järjestäjien ja oppilaitosten yhdenvertaisuussuunnittelun tilanne
 - syrjintä ja kiusaaminen koulussa
 - mielenterveyspalveluiden yhdenvertainen saavutettavuus
 - Elämänaluekohtainen (esim. koulutus, sote-palvelut, asuminen, syrjintä työmarkkinoilla) tieto syrjinnästä
 - Hallinto-oikeuksien ja Migrin päätöskäytännön alueellinen yhdenvertaisuus
 - vihapuhe ja sen vaikutukset yksilöihin ja yhteiskunnalliseen keskusteluun
 - tasa-arvon edistämistä koskevien säännösten (tasa-arvosuunnittelu) noudattaminen eri elämänalueilla
 - syrjintä sukupuolen ilmaisun ja sukupuoli-identiteetin perusteella
- Tieto pääsystä oikeuksiin
 - itsemääräämisoikeuden toteutumista ja perusoikeuksien rajoittamista palveluissa koskevat tiedot
 - oikeusturvan saanti
 - henkilöiden taloudellinen tilanne ja sen vaikutukset oikeuksiin pääsyyn
- Kielellisten oikeuksien toteutuminen
- Osallisuus- ja osallistumisoikeuksien toteutuminen
- Ihmisoikeusvalvontaelinten antamien suositusten toteutumisen seuranta ministeriön hallinnonalalla
- Ilmastonmuutoksen vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin ja ihmisoikeuksien suhde kestävään kehitykseen
- Väestösuhteiden tila Suomessa
- Hyvän hallinnon toteutuminen
 - Valvonnan/muutoksenhaun selkeyttäminen ilmastopolitiikassa
 - hyvän hallinnon toteutuminen pelastustoimessa ja hätäkeskustoiminnassa
- Vaikutusten arviointi
- Tuomioistuimiin ja syyttäjälaitokseen liittyvän tiedon saatavuuden lisääminen
 - Esim. syytteiden, tuomioiden ja rangaistusten määrät, tuomitsemisprosentit, maksetut hyvitykset ja rikosten kohderyhmät
 - tuomioistuinten ratkaisut, joissa sovellettu tasa-arvolakia
 - selvitykset oikeuskäytännöstä perusoikeusherhissä toiminnoissa
 - EIT:n ja EU:n tuomioistuinten oikeuskäytännön seuraaminen, ml. ne, joissa sovellettu perusoikeuskirjaa

	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ihmisoikeussopimusten määräysten huomiointi tuomioistuinten oikeuskäytännössä ja muussa viranomaistoiminnassa <p><u>Muut erityisteemat:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • asunnottomuus: määrät, syyt, asumisratkaisut • tieto voimassa olevasta lainsäädännöstä, ml. lakia alemman tason määräykset ja rajoitukset • Tieto perus- ja ihmisoikeuksien tietoisuuden lisäämisestä ja toteutuneesta koulutuksesta ja ihmisoikeuskasvatuksesta • Tiedot riittävän rahoituksen turvaamisesta viranomaisille/tiettyyn toimintaan • koronapandemian ja poikkeusolojen vaikutus perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen, tulisi olla myös normaalioloissa saatavilla
<p>Keskeiset tunnistetut tietolähteet</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Kansallisten tuomioistuinten ratkaisut</u> • <u>Laillisuusvalvojen raportit</u> • <u>Valvontaviranomaisten ratkaisut</u> • <u>Kansainvälisten ihmisoikeustuomioistuinten ja ihmisoikeusvalvontaelinten ratkaisut</u> • <u>YK:n valvontaelimille tehdyt raportoinnit</u> • <u>EU:n toimielinten ja elinten tuottama perus- ja ihmisoikeusrelevantti materiaali</u> <ul style="list-style-type: none"> ○ EU:n perusoikeusviraston selvitykset, raportit ja tutkimukset ○ EU tuomioistuimen ratkaisut • <u>Eduskunta-asiakirjat (HE:t, lausunnot, mietinnöt jne)</u> • <u>Ministeriöiden ja muiden viranomaisten selvitykset ja tutkimukset, esim. VN/TEAS-tutkimushankkeet</u> <ul style="list-style-type: none"> ○ Myös yhdenvertaisuusvaltuutetun, tasa-arvovaltuutetun ja lapsiasiavaltuutetun selvitykset ja kartoitukset, nuorten vapaa-aikatutkimus, kuntien ja kuntayhtymien selvitykset, THL:n erillistutkimukset • <u>Viranomaistilastot</u> <ul style="list-style-type: none"> ○ tuomioistuintilastot ○ poliisin tilastot ○ syyttäjänlaitos ○ ulosotto ○ Migri ○ Valvira ○ AVI ○ valtuutettujen tilastot ○ Tilastokeskuksen tilastot ○ THL:n tilastot ○ OECD • <u>THL:n väestötutkimukset</u> <ul style="list-style-type: none"> ○ Esim. FinLapset, FinSote, FinTerveys, kouluterveyskysely • <u>Indikaattorit</u>

	<ul style="list-style-type: none"> ○ syrjinnän seurantajärjestelmä ○ demokratiaindikaattorit ○ THL:n Sotkanet, tasa-arvopolitiikan seuranta-indikaattorityö, yhdenvertaisuusindikaattoreiden kehittämistyö, kouluterveyskyselyn indikaattorit, sote-indikaattorit ja Sokra-hankkeessa kehitetyt osallisuusindikaattorit ○ Pohjoismaissa ja EU-tasolla tehty indikaattorityö, esim. EIGEn tasa-arvoindeksi ○ ILO:n indikaattorit ● <u>Barometrit</u> <ul style="list-style-type: none"> ○ Nuorisobarometri ○ Perusoikeusbarometri ○ Tasa-arvobarometri ○ Euroopan komission barometrit (mm. sukupuolten tasa-arvo, LGBTI) ○ Lapsibarometri ● <u>Kansalaisjärjestöjen selvitykset/tutkimukset/aineistot</u> ● <u>Akateeminen tutkimus</u> <ul style="list-style-type: none"> ○ Esim. HEUNI:n ja KRIMO:n tutkimukset ○ ilmastopaneelin raportit ● <u>Kielellisten oikeuksien seuranta-indikaattorit</u> ● <u>Kestävän kehityksen tietolähteet</u> <ul style="list-style-type: none"> ○ Tilastokeskus, THL, SYKE, LUKE, Kela ● <u>Viranomaisrekisterit</u> <ul style="list-style-type: none"> ○ esim. THL:n lastensuojelu- ja toimeentulorekisterit ● <u>Muut tietolähteet</u> <ul style="list-style-type: none"> ○ Sidosryhmätapaamiset ja -yhteydenotot ○ Kansalaisyhteydenotot ○ Media ja muu julkinen keskustelu
<p>Tiedon loppukäyttöön liittyviä huomioita</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● <u>Hyödynnettävyys keskeisiin politiikkaprosesseihin ja raportointiin valtioneuvostossa sekä päätöksenteon pohjana</u> ● <u>Tiedon saavutettavuus ja helppokäyttöisyys</u> (verkkosivu, kieliversiot jne.) <ul style="list-style-type: none"> ○ myös nopealla aikataululla, esim. yksinkertaistetuissa ihmisoikeus-sopimusten raportointimenettelyissä kysymyksiä ei voi ennakoida ● <u>Tiedon koostamiseen ja analysointiin tarvitaan resursseja ja osaamista</u> ● <u>Tilastotiedon lisäksi tarve muulle tiedolle (empiiriset tutkimukset ja selvitykset, laadullinen analyysi)</u> → tiedolla voi olla hyvin erilaisia käyttökohteita ja kohderyhmiä ● <u>Synergiatarve</u> → päällekkäisen työn riski minimoitava ● <u>Huomioitava, että uusia aiheita nousee esille</u> (esim. ympäristö, tekoäly, yritykset) → kehikon jatkotyöstäminen ja muokkaaminen ajankohtaan sopivaksi

	• Tiedustelutoimintaan liittyvät <u>salassapitovelvoitteet</u> rajoittavat merkittävästi varsinaisten tiedustelutoimintaa kuvaavien indikaattorien käyttämistä• <u>Saadun tiedon avulla mahdollisuus ennustaa ja tehdä pitkäaikavälin arvioita</u>• Tarvitaan <u>pidempiaikaisiin muutoksiin liittyvää tilastointia ja arviointia</u>